

A Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményének szakkatalógusai VI (2007-2012)
zárójelentés

OTKA nyilvántartási szám: K 68558

I

A most hatodik ciklusát befejező sorozat célja, hogy anyagcsoportok szerint osztályozva, teljes képanyaggal illusztrált, idegen nyelvű tudományos szakkatalógusokban tegye közzé a Szépművészeti Múzeum mintegy 5700 művet számláló Antik Gyűjteményét, Magyarország egyetlen átfogó, Európaszerte számontartott klasszika archaeológiai gyűjteményét. A sorozattal „a magyar kutatás az e téren rá háruló egyik leglényegesebb és legnagyobb figyelmet érdemlő kötelességének tesz eleget.”

A sorozat koncepcióját Szilágyi János György dolgozta ki. Az ő érdeme, hogy a munkához a kezdet kezdetén sikerült megnyerni a világ régészeti könyvkiadásának élvonalába tartozó római L’Erma di Bretschneider kiadót, amely, az európai könyvkiadási gyakorlatban alighanem példátlan nagyvonalúsággal, ingyen vállalta a 18 kötetesre tervezett katalógus-sorozat megjelentetését. Egyetlen feltételül azt szabta, hogy a kéziratokat nyomdakész állapotban kell megkapnia. Ez a roppant előnyös szerződés serkenti, de egyszersmind ki is kényszeríti a munka folyamatosságát, ami a szerződésnek egy további, hallgatóságos, de nyilvánvaló feltétele.

A tervhez 1986-ban kaptuk az első OTKA-támogatást, s azóta hat cikluson keresztül, megszakítás nélkül ítélte azt folytatásra érdemesnek az OTKA-bizottság. Az első három ciklus idején, Szilágyi J.Gy. vezetése alatt kiemelkedő eredmények születtek: a harmadik időszak végére megjelent két kötet, elkészült három, s lényegében lezárult egy további kézirat. A negyedik és ötödik ciklusban (a munkálatokat már e sorok írója irányította) megjelent négy kötet, jelentősen előrehaladtak egy további nyomdai előkészítésének munkálatai, valamint, a sorozat parergonjaként napvilágot látott egy kismonográfia-értékű tanulmány a Fejérváry-Pulszky gyűjtemény etruszk és délitáliai tárgyairól (Szilágyi J.Gy., *Scienze dell’Antichità* 5, 1994, 483-572). Az OTKA támogatásának köszönhetően elvégeztük

a márványgyűjtemény lényegében teljeskörű restaurálását, valamint sikeresnek bizonyuló archaeometriai együttműködést kezdünk az MTA Geokémiai Kutatóintézetével, és a genfi Muséum d'Histoire Naturelle geokémiai laboratóriumával – ld. minderről a pályázat negyedik és ötödik ciklusának (T 018406 ; T 032434 sz.) zárójelentését.

II

A hatodik ciklust 3 tényező határozta meg.

1, Szilágyi János György, a magyarországi klasszika archaeológia *auctoritate primus* mestere továbbra is nagy szerepet vállalt az Antik Gyűjteményben folyó tudományos munkában és a munkába bekapcsolódó fiatal kutatók szakmai irányításában. A hatodik ciklus időszaka tehát meghatározó jelentőségűnek bizonyult a klasszika archaeológiai kutatások jövője, a tudomány folyamatossága szempontjából.

2, Az OTKA által biztosított szilárd anyagi háttér továbbra is e sikeres *traditio* egyik döntő tényezője volt.

3, Ennek az anyagi biztonságunk köszönhetően, a korábbi évek 'rablógazdálkodását' (Szilágyi J.Gy.) enyhítve ebben a ciklusban is volt módunk arra, hogy – a kísérletezés szükségképpen kockázatával – fiatal kutatókat vonjunk be a munkába.

4, A digitális technika rohamosan növekvő követelményei és a velük járó, egyre összetettebb feladatok, amelyek megoldása szükségképpen az Antik Gyűjteményre hárul, a korábbinál jóval hosszabb ideig tartó kéziratelőkészítést tesznek szükségessé, ami – láttuk – a kötetek ingyenes kiadásának előfeltétele. Másrészt viszont alternatív publikációs formaként, megjelenik az adatbázis, ha az anyagsoport természete ezt indokoltá teszi.

III

A kitűzött célok

A sorozat hatodik időszakára is a korábbiakban bevált hármas célt tűztük ki:

- 1, le kell zárni az ötödik ciklusban elkészített kéziratokat;
- 2, folytatni kell a már megkezdett áthúzódnó munkákat;
- 3, új kutatásokat kell elindítani.

Ad 1,

2007-ben megjelent a még az előző ciklusban elkészült kézirat, a **CVA Hongrie 2 (Szilágyi János György, etruszk és campaniai kerámia)**. On-line hozzáférhető ismertetése :

<http://bmcr.brynmawr.edu/2009/2009-09-05.html>.

Közvetlenül a nyomdába adás előtt áll a **CVA Hongrie 3** kézírata a Gyűjtemény bronzkori, geometrikus, illetve korinthosi vázáiról (**Lebegyev Judit**, illetve **Márton András**). A jórészt már az előző ciklus idején összeállt kézirat lezárását – a fent említett általános okok miatt – három további tényező lassította. Időközben mindkét szerző külföldre települt. Váratlanul meghíusult a Nemzeti Múzeumban őrzött mykénéi cserépegyüttes tervezett – és főigazgatói levéllel garantált – átadása (ld. a 2011-es időközi beszámolót). Emiatt a képtáblákat újra kellett tördelni. Végül a kész kézirat két anyanyelvi lektorálására is sort kellett keríteni (A. Kardianou, Louvre, J.-J. Maffre professzor, Sorbonne. Egyik munka sem terhelte a pályázati költségkeretet). A pályázati időszakban sor került a vázák tisztítására (Csontos Katalin, Iparművészeti Múzeum). C. Neeft professzor (Amsterdam), a korinthosi kerámia talán legnagyobb jelenlegi szaktekintélye lerajzolta a vázákat, rajzai megjelennek majd a kötetben (ez a munka sem terhelte a pályázati keretet). Elkészültek a vázák fényképei (Mátyus László, Szépművészeti Múzeum). Sor került a képtáblák megszerkesztésére is (Photocopy Bt). Szilágyi János György átolvasta a kéziratot, a fordításra csak az ezt követő átdolgozás után került sor (Bencze Ágnes, PPKE, pályázaton kívüli forrásból). A Nemzeti Múzeum említett mykénéi cserépgyűjteményét Lebegyev Judit időközben másutt publikálta ('A Stag from Mycenae and the Greek Prehistoric Sherd Collection of the Hungarian National Museum', *Folia Archaeologica* 52, 2008-2010, 71-99). A kézirat tehát rövidesen nyomdába adható.

Ad 2,

Bencze Ágnes nagyrészt elkészült a **délitáliai terrakották** katalógusával (mintegy 200 tétel). Az olasz nyelven elkészült kézirat lezárására a tervek szerint még az idén sor kerül. A szakkatalógus legfontosabb előmunkálata Bencze Ágnes megjelenés előtt álló és a szerzőnek a Sorbonne-on a legjobb minősítéssel megvédett doktori disszertációján alapuló monográfiája, amelyet a nápolyi Centre Jean Bérard ad ki (*Physionomies d'une cité grecque. Recherches sur les styles de la plastique tarentine des origines à la fin du VIe siècle av. J.-C.* 350 kézirattoldal, 36 képtábla, közlésre elfogadva).

Jelentősen előrehaladt a Gyűjtemény aranyékszereiről tervezett katalógus is. **Dági Marianna** idén *summa cum laude* megvédte a módszerében a szakkatalógushoz szorosan kapcsolódó doktori disszertációját (*Aranyművesség a későklasszikus-korahellénisztikus kori Makedóniában - Derveni, Sedes, Stavroupolis*, Budapest 2011). Mindkét kutatóra igaz, hogy a Gyűjtemény anyagának tanulmányozásából kiindulva új módszert dolgoztak ki az általuk vizsgált anyagcsoport kutatására: Bencze Á. az archaikus terrakották stílselemzésében, Dági M. pedig a hellénisztikus kori aranyékszerek technikai elemzésében és attribuálásában. Az

első tudományos visszhangok mindkét esetben nagyon kedvezőek voltak. (A ciklusban készült kapcsolódó publikációikat ld. a publikációs jegyzékben).

A márványkatalógus készítésében (**Hans Rupprecht Goette – Nagy Árpád Miklós**) lényegi előrelépés nem történt, csupán az újonnan a Gyűjteménybe került darabok besorolására került sor, illetve három darab önálló bemutatására (Az évszak műtárgya, kamarakiállítás-sorozat, ld. publikációs jegyzék). Ettől függetlenül elkészült a két kötet beosztása, a fényképes táblák összeállítása, és folyamatos a bibliográfiai hivatkozások gyűjtése. A pályázati ciklus végén újrakezdődtek a Danielle Decrouez (Genf, Muséum d'Histoire Naturelle) által korábban elvégzett archaeometriai vizsgálatok munkálatai, lezárásukra remélhetőleg hamarosan sor kerül (a bizonytalan mérési eredmények ellenőrzése, az újonnan vásárolt darabok elemzése).

Ad 3,

Ebben a ciklusban három kezdő kutatót sikerült bevonni a projektbe.

A legfontosabb eredmény, hogy **Vandlik Katalin** (ELTE Régészettudományi Intézet) elkészítette a **CVA Hongrie 4** kéziratát a délitáliai vázákrol: apuliai vörösalakos (34 tétel), canosai polichróm (1), attikai, apuliai és campaniai feketemázás (49, 20, 5), egyéb itáliai és délitáliai feketemázás vázák (23, 22), Gnathia (1); unguentaria (4), mécsesek (3); varia (2) – összesen 164 tétel. A szerző a kéziratot franciául állította össze. A kötethez elkészültek a fényképek is (Mátyus László, Szépművészeti Múzeum). A dolgozat párhuzamosan készült a szerző hasonló témájú doktori disszertációjával (*Apuliai vörösalakos kerámia a budapesti Szépművészeti Múzeumban. A késői vázáképek ikonográfiai és attribúciós lehetőségei*), amelynek megvédésére a közeljövőben kerül sor.

2009-ben kapcsolódott a projektbe **Lakatos Szilvia** (Antik Gyűjtemény), aki vegyész-mérnöki és régészeti tanulmányai után a klasszika filológiát is sikerrel fejezte be. 2011-ben megvédett szakdolgozatát (*Campana-reliefek a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében*) az építészeti terrakottákról készítendő szakkatalógus első állomásának reméljük.

A projekt legváratlanabb eredménye egy új anyagcsoport, a **daktyliothékák** „újrafelfedezése” volt (ld. a 2011-es időközi jelentést). A daktyliothékák visszavétele után (korábban a Múzeum más részlegében tárolták őket), **Böhler Nóra** művészettörténész hallgató (Antik Gyűjtemény) elkezdte az egyes lenyomat-gyűjtemények rendezését, a szétszóródott darabok azonosítását és osztályozását. Ezt követően elvégeztük a díszes tartódobozok restaurálását (Csúzi Enikő, Képiró Bt.) és a lenyomatok tisztítását (Varga Eszter). A munkáról készült dokumentációt az Antik Gyűjtemény irattára őrzi. Az első eredményeket a Gyűjtemény 2011 tavaszi kamarakiállításán mutattuk be (Az évszak műtárgya, ld. publikációs jegyzék). Mivel a

daktyliothékákat nem volna érdemes kötetben kiadni, elkezdtek on-line közzétételüket (a szükséges adatbázis elkészítését más forrásból sikerült biztosítani). Egyelőre a Pulszky Ferenc által összeállított ad hoc együttes (*Correspondentiae*) és a hatkötetes *Impronte gemmarie dell' Instituto* első négy centuriájának darabjait sikerült rögzíteni. Valamennyiről fénykép készült, amit bekötöttünk az adatbázisba (Böhler Nóra, Pogány Dalma). Az adatbázis jelenleg a darabok megnevezését, méreteit és fő ikonográfai szakozásukat tartalmazza, valamint az eredeti publikációk (*Bulletino dell' Instituto*, 1831, 1834) on-line változatának bekötött megfelelő részét. *In statu nascendi*, ezért egyelőre nem nyilvános. Komolyan fölmerült a lehetősége, hogy nagyobb nemzetközi együttműködés bontakozzék ki körülötte, elsősorban is a bonni egyetemmel (Erika Zwierlein-Diehl professzor irányításával).

A pályázat lehetővé tette, hogy a kutatások számára legfontosabb és más forrásból be nem szerezhető könyveket megvegyük a gyűjteményi könyvtár számára. Az eredetileg jóváhagyott összeg megnövelését (2011. november 14-én beadott kérelmünk alapján) a Kollégium volt szíves jóváhagyni. Ez az összeg nélkülözhetetlen volt, hogy fenntarthassuk Magyarország egyetlen átfogó klasszika archaeológiai szakkönyvtárának évtizedek óta szokásos színvonalát.

A projektnek – a szakkatalógusok elkészítésén túl – az is kiemelt célja, hogy biztosítsa a magyarországi klasszika archaeológia utánpótlását, a Szilágyi János György által kezdett hagyomány folytatását. Ebből a szempontból egyrészt öröndetes, hogy mindhárom elkészült, illetve befejezés előtt álló kötetet a fiatal nemzedék képviselői írták, s ugyanide sorolhatók a Dági Marianna, illetve a Böhler Nóra és Lakatos Szilvia által megkezdett kutatások is. Még öröndetesebb, hogy ezek a kutatók különböző szakterületeken kezdtek el dolgozni (vázakutatás, kisplasztika, ékszerművesség, daktyliothékák). Másrészt viszont azt is látni kell, hogy a szakkatalógusok szerzői közül ketten (Lebegyev Judit és Márton András) külföldön folytatják pályájukat.

Összegezve tehát: az immár hat ciklus óta megszakítás nélkül folyó szakkatalógus-sorozatnak ebben a fázisában megjelent egy, még az előző ciklusban lezárt kötet (Szilágyi J. Gy., CVA Hongrie 2). Egy kézirat nyomdába adás előtt áll (Lebegyev J. – Márton A., CVA Hongrie 3). Két további lényegében elkészült (Vandlik K., CVA Hongrie 4; Bencze Á., Dél-itáliai terrakották). A pályázat kitűzött célját, három kézirat elkészítését tehát sikerült elérni. Bízhatóan alakul egy további szakkatalógus (Dági M., ékszerek), lassan körvonalazódik egy

további (Lakatos Sz.), végül megkezdődött egy adatbázisban közzéteendő anyagcsoport, a daktyliothékák feldolgozása (Böhler N.).

Megint csak ki kell emelni, hogy az OTKA által nyújtott támogatásnak döntő jelentősége volt abban, hogy továbbra is fennmaradhatott a magyarországi klasszika archaeológiának a Szépművészeti Múzeum Antik Gyűjteményében Szilágyi János György által megteremtett bázisa. Tisztelet és köszönet érte.

Budapest, 2012. július 31.

Nagy Árpád Miklós